

Örtü Altı Üreticilerinin Sosyo-Ekonomik Durumları, Yetiştiricilik Uygulamaları ve Pazarlama Tercihleri: Çarşamba İlçesi Örneği

Yasin Alparslan KURT^{1*}, İsmet BOZ²

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Tarım Politikası ve Yayım Anabilim Dalı, Samsun

²Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Tarım Politikası ve Yayım Anabilim Dalı, Samsun

¹<https://orcid.org/0000-0003-1894-7254>

²<https://orcid.org/0000-0001-7149-8393>

*Sorumlu yazar: yalparslankurt@gmail.com.tr

Araştırma Makalesi

Makale Tarihçesi:

Geliş tarihi: 11.04.2022

Kabul tarihi: 07.07.2022

Online Yayınlanma: 10.03.2023

Anahtar Kelimeler:

Örtü altı yetiştiriciliği

Üretici profili

Örtü altı üreticilik uygulamaları

Pazarlama tercihleri

ÖZ

Bitkisel üretim, ağırlıklı olarak tarla ve bahçe gibi geleneksel üretim alanlarının yanı sıra örtü altı üretim alanları gibi kontrollü koşullarda da yapılmaktadır. Bu alanlardaki üretimin sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından, üreticilerin durumlarının farklı parametrelerle tespit edilmesi önemlidir. Bu araştırma kapsamında Çarşamba ilçesinde örtü altı üretimi yapan üreticilerin sosyo-ekonomik profillerini, örtü altı üreticilik uygulamalarını ve pazarlama tercihlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmada; tabakalı örnekleme yöntemine göre seçilmiş olan üreticiler ile yüz yüze anket çalışması yapılmış ve üreticilerin ilgili parametreler yönünden durumları tespit edilmiştir. Araştırma sonucu üreticilerin; yaş ortalamasının 53, ailedeki ortalama fert sayısının 5,51, ortalama çiftçilik deneyim sürelerinin 33 yıl ve ortalama örtü altı yetiştiricilik deneyim sürelerinin 16,74 yıl olduğu saptanmıştır. Ayrıca üreticilerin; toprak analizi yaptırmaya mesafeli oldukları, genel olarak çiftlik gübresi kullanmayı tercih ettikleri, kimyasal gübre ve tarımsal mücadele ilaçlarını yaygın biçimde kullandıkları ve sulamada kuyu suyunu ve sulama sistemi olarak da damlama sulama sistemini kullandıkları tespit edilmiştir. İlave olarak üreticilerin; %60,60'ının üretim faaliyeti esnasında girdi kredisi kullandıkları, üretimde kullandıkları fideyi %70,90 piyasadan satın aldıkları ve üretmiş oldukları ürünleri %46,00 haller üzerinden ve %30,80 kendi olanaklarıyla pazarladıkları belirlenmiştir. Sonuç olarak; incelenen parametreler dikkate alındığında, bölgede örtü altı üreticiliği bakımından önemli bir potansiyelin olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, bu potansiyelin etkin bir biçimde değerlendirilebilmesi için bilhassa girdi desteğinin artırılması ve pazarlama olanaklarının çeşitlendirilmesine yönelik tarımsal destek faaliyetlerinin artırılması gerektiği kanaatine varılmıştır.

Socio-Economic Status, Growing Practices and Marketing Preferences of Greenhouse Growers: The Case of Çarşamba District

Research Article

Article History:

Received: 11.04.2022

Accepted: 07.07.2022

Published online: 10.03.2023

Keywords:

Greenhouse growing

Grower profile

ABSTRACT

Crop production is mainly carried out in traditional production areas such as fields and orchards. It is also carried out under controlled conditions such as greenhouse production areas. In order to ensure the sustainability of production in these areas, it is important to determine the status of the growers with different parameters. Therefore, this research was conducted in order to reveal the socio-economic profiles, greenhouse production practices and marketing preferences of the growers engaged in greenhouse production in Çarşamba

district. In the research; a face-to-face survey was conducted with the growers selected according to the stratified sampling method and the status of the growers in terms of the relevant parameters was determined. It has been determined that i) the average age of the growers is 53, ii) the average number of members in the family is 5,51, iii) the average farming experience of the growers is 33 years, and the average of greenhouse farming experience is 16,74 years. In addition, it has been determined that i) growers are distant from having soil analysis, ii) generally prefer to use farmyard manure, iii) widely use chemical fertilizers and agricultural pesticides, and iv) use well water for irrigation and drip irrigation system as irrigation system. In addition; i) 60,60% of the growers used input credits during their production activities, ii) 70,90% of the seedlings were purchased from the market, and iii) their products were 46,00% through vegetable markets, and they marketed 30,80% directly to the buyer themselves. As a result; considering the parameters evaluated, it can be said that there is an important potential for greenhouse production in the region. However, it has been concluded that agricultural support activities should be increased especially for increasing input support and diversifying marketing opportunities in order to utilize this potential effectively.

To Cite: Kurt YA., Boz İ. Örtü Altı Üreticilerinin Sosyo-Ekonomik Durumları, Yetiştiricilik Uygulamaları ve Pazarlama Tercihleri: Çarşamba İlçesi Örneği. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 2023; 6(1): 330-341.

1. Giriş

Çarşamba İlçesi, Samsun-Ordu karayolu üzerinde, Yeşilirmak nehrinin iki yakasında Çarşamba Ovası üzerinde kurulmuştur. İlçenin doğusunda Terme, batısında Tekkeköy ilçeleri bulunmaktadır. Kuzeyinde Karadeniz kıyıları, Güneyde ise Ayvacık ve Salıpazarı ilçeleri yer almaktadır (Anonim, 2020). Çarşamba İlçesinin nüfusu 140.039 olup, bu nüfusun %49,70'ini erkek nüfusu ve %50,30'unu kadın nüfusu oluşturmaktadır (Anonim, 2022a). İlçe halkının ana geçim kaynağı tarım olup, toplam arazi varlığının %76,00'sını (777.560 dekar) tarım alanları oluşturmaktadır. İlçe tarım alanının yarısını meyve bahçeleri (%50,4), %21,40'ını sebze alanları, %11,30'unu tarla alanları, %10,90'ını yem bitkileri, %4,70'ini kavaklık, %1,20'sini örtü altı alanları ve %0,09'unu süs bitkileri yetiştirme alanları oluşturmaktadır (Anonim, 2018).

Örtü altı tarımı, bitkilerin normal mevsiminin dışında, kontrollü şekilde ve birim alandan yüksek verim alınmasına olanak sağlayan bir üretim modelidir (Tüzel ve ark., 2015). Örtü altı tarımı bünyesinde, alçak ve yüksek plastik tüneller ve seraları (cam ve plastik) barındırmaktadır. Alçak yapılı tünellerde turfanda (erkenci) üretim, yüksek tüneli ve seralarda ise mevsim dışı üretim yapılmaktadır (Tüzel ve ark., 2015). Ülkemizde 2012-2021 yılları arasında ortalama örtü altı tarım alanı genişliği açısından, 13342,48 da örtü altı üretim alanına sahip olan Samsun İl'i Türkiye'de 7. sırada yer almaktadır. Samsun İlinin örtü altı tarım alanlarının büyük bir çoğunluğu (%90,44) Çarşamba İlçesinde yer almaktadır (Anonim, 2021a). Bölgedeki üreticilerin örtü altı üretimi tercih etmesinin en önemli nedeni, örtü altında mevsim öncesi ve sonrasında yetiştirilen ürünlerin piyasada daha yüksek fiyatlardan satılması ve üreticilere daha yüksek gelir getirmesidir.

Çarşamba İlçesinde örtü altında en fazla üretilen ürünler sırasıyla; hıyar, domates, biber, marul, patlıcan, ıspanak ve taze fasulyedir. Üreticiler yıl içerisinde mevsime bağlı olarak yazlık ve kışlık ürünler üretmektedirler. Böylece mümkün olduğu sürece örtü altı alanları boş bırakılmamaktadır

(Anonim, 2018). İlçede örtü altı tarımının yaygınlaşmaya başladığı zamandan bugüne kadar kırsal alanda kalmayı tercih eden ve geçimini tarımsal faaliyetlerden sağlamayı düşünen aileler yıl içerisinde daha istikrarlı gelir elde etmektedirler. Bu durumun daha da yaygınlaşması halinde kırsal alandan, kentsel alanlara göç oranı azalabilir. Böylece kırsal nüfusun yerinde kalması ve refah düzeyinin artmasına katkı sağlanabilir.

Bu araştırma makalesi Çarşamba ilçesinde örtü altı üretim yapan üreticilerin sosyo-ekonomik durumlarını, üretim esnasındaki tarımsal uygulamalarını ve pazarlama tercihlerini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır.

2. Materyal ve Metot

2.1. Materyal

Araştırmanın ana materyalini; Samsun İlinin Çarşamba İlçesinde örtü altı sebze yetiştiriciliği yapan üreticilerden anket yoluyla elde edilmiş veriler ve Çarşamba Tarım ve Orman İlçe Müdürlüğü ile Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri oluşturmuştur.

2.2. Metot

2.2.1. Örnekleme

İşletmelerden toplanan bilgilerle elde edilen bulguların doğruluğunu artırmak ve ana kitledeki farklı bölümlerin yeterince temsil edilmesini sağlamak amacıyla tabakalı tesadüfi örneklem yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan anket soruları Samsun İl'i Çarşamba İlçesinde konu ile ilgili daha önce yapılan araştırma verileri ve Tarım ve Orman İlçe Müdürlüğü teknik elemanlarının tavsiyeleri doğrultusunda hazırlanmıştır. Anket çalışması için Çarşamba ilçesinde örtü altı sebze üretiminin yapıldığı 50 köy ve bu köylerde üretim yapan toplam 769 üretici belirlenmiştir. İşletmeler örtü altı üretim alanı büyüklüğüne (da) göre 3 tabakaya ayrılmıştır. İşletmelerden; birinci tabaka 0,00-7,50 da, ikinci tabaka 7,50-20,00 da ve üçüncü tabaka 20,0-85,0 da örtü altı alanına sahiptir. Araştırmada anket uygulanan örnek sayısı, %5 hata payı ve %95 güvenirlilik aralığında aşağıdaki formül (Yamane, 2001) kullanılarak hesaplanmıştır.

$$n = \frac{N \sum N_h S_h^2}{N^2 D^2 + \sum N_h S_h^2}, \quad D^2 = d^2 / z^2$$

Eşitlikte; n= Örnek hacmini, S_h = h'inci tabakanın standart sapmasını, N_h = h'nci tabakadaki işletme sayısını göstermektedir. D^2 = arzulan varyansı, d= ortalamadan kabul edilen hata oranını, z= kabul edilen güven aralığına karşılık gelen standart normal dağılım tablosundaki z değerini göstermektedir.

Yapılan değerlendirme sonucu örtü altı üretim yapan 37 köyden 104 üretici ile anket çalışması yapılmasına karar verilmiştir. Araştırmada çekilen örnek sayısı tabakalara oransal olarak dağıtılmıştır.

Bu dağılımda; 36 üretici birinci tabakada, 37 üretici ikinci tabakada ve 31 üretici üçüncü tabakada yer almıştır.

2.2.2. Veri toplama ve veri analizi

Araştırmada veri toplama işlemi çiftçilerle yüz yüze yapılan görüşmeler esnasında doldurulan anketlerle yürütülmüştür. Örtü altı üreticileri ile yapılan yüz yüze görüşme neticesinde elde edilen anket formları incelenmiş, gerekli kontroller, tamamlama ve düzenlemeler yapılmıştır. Anket formlarının hazırlanmasında araştırma bölgesinin tarımsal özellikleri, sosyo-ekonomik özellikleri ve konu ile ilgili önceden yapılmış çalışmalar göz önünde bulundurulmuştur. Özellikle üreticilerin farklı bölgelerde yürütmüş oldukları tarımsal faaliyetler ve kullandıkları bilgi kaynaklarına odaklanan çalışmalara ağırlık verilmiştir (Kurt 2020; Kurt ve Boz, 2021; Boz ve Özçatalbaş, 2010; Yalçın ve Boz, 2007). Anket soruları teknik olarak kapalı ve açık uçlu sorulardan oluşturulmuştur. Araştırmaya başlamadan önce 15 çiftçi ile bir pilot çalışma yapılarak anlaşılmayan sorularda düzeltmeler yapılmıştır. Bu yolla araştırmada veri toplama anketinin güvenilirliği artırılmıştır. Veri toplama işlemi 2019 yılı Ekim ve Kasım aylarında tamamlanmıştır. Daha sonra elde edilen veriler analiz edilmiştir. Verilerin analizinde; MS Excel paket programı kullanılarak basit aritmetik ortalamalar ve yüzde hesaplamalardan yararlanılmıştır. Değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri hesaplanarak, değişkenler çapraz tablolar ile değerlendirilmiştir.

3. Bulgular ve Tartışma

3.1. Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Tarımsal faaliyetler için fiziksel güce olan ihtiyaç göz önünde bulundurulduğunda, üreticilerin aktif çalışma yaşları önem arz etmektedir. Araştırma sonucu üreticilerin yaş aralığının 30 ile 76 arasında değiştiği ve üreticilerin ortalama yaşının 53 olduğu belirlenmiştir (SS=10,401) (Tablo 1). Örtü altı yetiştiriciliğin daha yoğun olarak yapıldığı bazı illerde üreticilerin yaş ortalaması örneğin Antalya ilinde 42 (Özkan ve ark., 2011) ve Muğla ilinde 44,95 (Öztürk ve Engindeniz, 2019) olduğu rapor edilmiştir. Bölgede örtü altı üreticilerinin ortalama yaşının örtü altı yetiştiriciliğin yoğun olarak yapıldığı Antalya ve Muğla illerine göre daha yüksek olmasının muhtemel nedeni; bölgede örtü altı yetiştiriciliğin bu bölgelere göre daha sonraki yıllarda başlamış olmasıdır. Ayrıca ülke genelinde kırsal alandan kentsel alanlara özellikle genç nüfusun yoğun biçimde göç etmesinin sonucunda; kırsal alanda ikamet eden nüfusun doğal olarak yaşlı nüfustan oluşması ve bu nüfusun örtü altı yetiştiricilik faaliyeti ile işgal etmesinin bir sonucudur. Araştırma bölgesindeki üreticilerin okul çağındaki çocuklarının, köy hayatına ve tarımsal faaliyete olan ilgilerinin sınırlı olduğunun gözlenmiş olması, bölgedeki örtü altı yetiştiriciliğinde yakın bir gelecekte işgücü açığının ortaya çıkabileceğini göstermektedir.

Araştırma sonucu bölgedeki üreticilerin aile fert sayısı 2 ile 12 kişi arasında, ortalama aile fert sayısının ise 5,51 (SS=1,695) olduğu belirlenmiştir (Tablo 1). Türkiye’de aile başına fert sayısı ortalama 3,30 (Anonim, 2022) olup, Türkiye’nin değişik bölgelerinde örtü altı yetiştiriciliği yapan

işletmelerde aile fert sayısının ise örneğin Konya ilinde 4,64 (Oğuz ve Arısoy, 2002), Antalya İlinde 3,90 (Özkan ve ark., 2011) ve Muğla ilinde 3,43 (Öztürk ve Engindeniz, 2019) olduğu rapor edilmiştir. Samsun ilinde ise aile başına fert sayısı ortalama 3,22 (Anonim, 2021b)'dir. Araştırma bölgesindeki aile başına ortalama fert sayısı Türkiye ortalamasından %66,96 ve Samsun ortalamasından %71,11 daha fazladır. Ayrıca araştırma yapılan diğer bölgelerdeki aile başına fert sayısı ortalamasından da fazladır. Araştırma bölgesindeki aile başına ortalama fert sayısının, Samsun ili ortalamasından fazla olmasında; diğer şehirlerde olduğu gibi, Samsun ilinde de şehir merkezinde yoğunlaşan nüfusun doğurganlık oranının daha düşük olmasının etkisi olabilir. Genel olarak şehir merkezinde ikamet eden ailelerin eğitim seviyeleri daha yüksek ve eğitim seviyesi yüksek olan ailelerin de aile başına fert sayısı daha düşüktür (Anonim, 2022b). Bu durumlar araştırma bölgesindeki aile başına fert sayısının, Samsun ili genel ortalamasından daha fazla olmasında rol oynamış olabilir.

Tarımsal işletmelerde faaliyetlerin çeşitliliği genel olarak arazi büyüklüğüne bağlı olarak değişkenlik gösterir. Araştırma bölgesinde örtü altı sebze üreticiliği yapan tarımsal işletmelerin arazi büyüklüklerinin 2 ile 130 da arasında ve ortalama 29,84 da olduğu saptanmıştır (SS=28,565) (Tablo 1). Ancak daha önce ilçede yapılan bir araştırmada tarım işletmelerinin ortalama büyüklüğünün 45,41 da olduğu rapor edilmiştir (Bayraktar ve Boz, 2020). Tarımsal faaliyet bakımından işletmelerin ortalama işletme büyüklükleri arasındaki farklılıklar değerlendirildiğinde; örtü altı sebze üreticiliğine yönelmiş olan üreticilerin ağırlıklı olarak arazi varlığının daha az olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırma sonucu örtü altı sebze yetiştiriciliği yapan işletmelerde; örtü altı alanı büyüklükleri 0,12-16,70 da arasında ve ortalama 1,87 da olduğu belirlenmiştir (SS=2,35802). Örtü altı sebze üretimi yoğun iş gücü ve emek gerektiren bir tarımsal faaliyet olduğu için genel olarak sınırlı büyüklükteki alanlarda yapılmaktadır. Örneğin; örtü altı yetiştirme alanı Mersin ilinin Silifke ilçesinde 1,54 da (Rad ve Yarşı, 2005) ve Muğla ilinde ise 4,96 da (Öztürk ve Engindeniz, 2019) olduğu rapor edilmiştir. Bu araştırma bölgesinde örtü altı yetiştiricilik ortalama alanın (1,87 da) da rapor edilen alanlara ilişkin verilerle uyumludur. Örtü altı yetiştiricilik alanı büyüklüğünde başta işletmelerin genel arazi büyüklüğü, işgücü kapasitesi, teknik ve ekonomik olanakları ile pazarlama olanakları rol oynamaktadır.

Araştırma bölgesindeki örtü altı sebze üretimi yapan üreticilerin çiftçilik deneyim süreleri incelendiğinde; çiftçilik faaliyetiyle geçirilen sürenin 10- 55 yıl arasında, ortalama 33 yıl olduğu tespit edilmiştir (SS=10,08). Ayrıca üreticilerin örtü altı yetiştiricilik deneyimlerini belirlemek amacıyla yapılan değerlendirme sonucunda; üreticilerin örtü altı üretim deneyim sürelerinin 2- 34 yıl arasında, ortalama olarak 16,73 yıl olduğu belirlenmiştir (SS=6,64) (Tablo 1). Bu bulgu bölgedeki üreticilerin tarımsal faaliyetler konusunda yeterli deneyime sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Diğer taraftan üreticilerin çiftçilik ile örtü altı yetiştiricilik deneyimleri kıyaslandığı zaman örtü altı yetiştiricilik deneyimlerinin üreticilik deneyimine göre daha az olduğu anlaşılmaktadır. Örtü altı sebze yetiştiriciliği belirli bir tarımsal yetiştirme kültürüne sahip olan üreticiler tarafından tercih edilen ve yürütülen bir tarımsal faaliyettir. Dolayısıyla bu faaliyeti yapan çiftçiler, bölgeler arasında ve bölgeler

içerisinde farklılık gösterebilmektedir. Nitekim Akdeniz bölgesinde Antalya’da 15,70 yıl (Özkan ve ark., 2011) ve Muğla’da 20,81 yıl (Öztürk ve Engindeniz, 2019) olmasına karşın, araştırma bölgesinde 16,73 yıldır. Araştırma sonucu örtü altı yetiştiriciliği deneyimine ilişkin bulgu; üreticilerin 15 yılı aşkın süredir örtü altı yetiştiriciliği kültürüne sahip olduğunu göstermektedir. Tarımsal faaliyetin sürdürülebilirliği için deneyim, belirleyici bir faktör olduğundan, bölgede örtü altı üreticiliğinin sürdürülebilirliğinin istikbal vadettiği söylenebilir.

Tablo 1. Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Özelliklerine İlişkin Veriler

Sosyo-Ekonomik Özellikler	Minimum	Maximum	Ortalama	Standart Sapma (s)
Üreticinin Yaşı (yıl)	30,00	76,00	53,81	10,40
Aile Fert Sayısı (kişi)	2,00	12,00	5,51	1,69
Arazi Büyüklüğü (da)	2,00	130,00	34,62	28,56
Örtü Altı Alan Büyüklüğü (da)	0,12	16,70	1,87	2,35
Çiftçilik Deneyim Süresi (yıl)	10,00	55,00	33,65	10,08
Örtü Altı Üreticilik Deneyim Süresi (yıl)	2,00	34,00	16,73	6,64

3.2. Örtü Altı Üreticilik Uygulamaları

Tarımsal faaliyetlerin doğru ve verimli bir şekilde yapılabilmesi için faaliyete başlamadan önce toprağın sahip olduğu makro ve mikro besin elementleri kapsamaları ile bitkiye yararlılık düzeylerinin belirlenmesi amacıyla toprak analizinin yapılması gerekir. Zira toprak analizi yapılmadan gübre kullanılması gübreden beklenen yararı azaltmakta, üretim maliyetini artırmakta, verim ve kalitenin düşmesine sebep olmakta, toprak ve çevreye zarar vermektedir (Gök ve ark., 1998). Araştırma bölgesindeki üreticilerin örtü altı yetiştiriciliği için toprak analizi yaptırma durumlarını belirlemek amacıyla yapılan değerlendirme sonucu; üreticilerin sadece %2,90’ının düzenli olarak toprak analizi yaptırdıkları, %20,20’sinin daha önce iki-üç defa toprak analizi yaptırdıkları, %23,10’unun daha önce bir defa toprak analizi yaptırdıkları ve %53,80’inin hiç toprak analizi yaptırmadıkları tespit edilmiştir (Tablo 2). Elde edilen bu veriler değerlendirildiğinde, araştırma bölgesindeki üreticilerin yarısından fazlasının örtü altı yetiştiriciliğinde hiçbir şekilde toprak analizi yaptırmadıkları, yani üreticilerin bilinçli gübreleme konusunda farkındalık ve duyarlılık bakımından yetersiz oldukları söylenebilir.

Çiftlik gübresi toprağın fiziksel kapasitesinin artması, havalanması, bitki besin elementlerinin bitkiler tarafından alınabilir forma dönüştürülmesi ve üretimde kullanılan girdi masraflarının azaltılmasına katkı sağlaması bakımından tarımsal faaliyet için son derece önemlidir (Kurt, 2010). Araştırma bölgesindeki üreticilerin örtü altı yetiştiriciliğinde çiftlik gübresi kullanma durumlarını belirlemek amacıyla yapılan değerlendirme sonucunda, üreticilerin tamamına yakınının (%96,20) düzenli olarak çiftlik gübresi kullandıkları belirlenmiştir. Bu durum, üreticilerin tarımsal faaliyette kullanma

bakımından imkanları ölçüsünde ellerindeki kaynakları değerlendirmeye gayret ettikleri ve sürdürülebilir bir üretim için toprağın bitkisel üretim potansiyelini korumaya çalıştıklarını göstermektedir. Nitekim çok az sayıda üreticinin (%3,80) ise düzenli olarak çiftlik gübresi kullanmadıkları belirlenmiştir (Tablo 2). Üreticilerin işletme dışından çiftlik gübresi temin etme olanaklarının kısıtlı olduğunun belirlenmiş olması, bazı üreticilerin çiftlik gübresi kullanmama durumunun sebebinin açıkça ortaya koymaktadır.

Verimli ve kaliteli bir bitkisel üretim için bitkilerin büyüme ve gelişme zamanlarında ihtiyaç duydukları miktardaki gübrelerin bitkilere sağlanması gereklidir. Bu nedenle üreticilerin kullanmış oldukları gübre miktarı ve sıklığı önem arz etmektedir (Kacar ve Katkat, 2011). Üreticilerin, üretim sezonunda kullandıkları kimyasal gübre sıklığını belirlemek amacıyla yapılan değerlendirme sonucunda; %50,00'sinin haftada bir defa, %27,90'ının ayda birkaç defa, %22,10'unun ayda bir defa kimyasal gübre kullandıkları belirlenmiştir. Ayrıca üreticilerin; %48,10'u haftada bir defa, %27,90'ı ayda birkaç defa ve %20,20'si ayda bir defa olmak üzere yaprak gübresi kullandıkları, %3,80'inin ise herhangi bir yaprak gübresi kullanmadıkları saptanmıştır (Tablo 2). Bu veriler üreticilerin örtü altı üretiminde geleneksel üretime göre daha sık gübre kullandıklarını göstermektedir.

Hastalık ve zararlıların bitkisel üretimde verim ve kaliteyi, genel olarak, %10 azalttığı kabul edilmektedir (Alağolu ve ark., 2018). Bölgede örtü altı yetiştiriciliği yapılan sezonda havanın nemli ve sıcaklıkların yüksek olması hastalıklar için uygun zemin oluşturmaktadır. Bu nedenle bölgede örtü altı yetiştiriciliği yapan üreticilerin, üretim döneminde kimyasal ilaç kullanma sıklığını belirlemek amacıyla yapılan değerlendirme sonucunda; üreticilerin %83,70'inin ayda bir defa, %9,60'ının ayda birkaç defa ve %6,70'inin haftada bir defa olmak üzere kimyasal ilaç kullandıkları belirlenmiştir (Tablo 2). Türkiye'de örtü altı üreticiliğe dair (Sevgican ve ark., 2000; Çanakçı ve akıncı, 2009)'nın yapmış oldukları çalışmalar dikkate alındığında bölgede örtü altı üreticiliğinde hastalık ve zararlılar için uygun zemin olmasına rağmen, ilaç kullanma sıklığının fazla olmadığı anlaşılmaktadır. Buna rağmen hastalık ve zararlılara karşı ilaç kullanımının doğaya ve canlılara verdiği zarar dikkate alındığında, ilaçlama konusunda yayım eğitimleri verilerek üreticilerin daha bilinçli ve duyarlı hale gelmesi sağlanmalıdır.

Bitkisel üretimde su önemli bir yere sahiptir. Bitkiler su ihtiyaçlarını doğal olarak yağmur yoluyla sağlanan su ile veya sulama sistemleriyle yapay yollardan sağlanan su ile karşılarlar (Kurt, 2010). Örtü altı yetiştiriciliğinde bitkilerin su ihtiyacı sulama sistemleriyle sağlanan su ile karşılanmaktadır. Dolayısıyla bölgede örtü altı üreticiliği yapan üreticilerin, üretim sürecinde sulama suyu kaynağını ve sulama yöntemini belirlemeye yönelik yapılan değerlendirme neticesinde; üreticilerin %88,50'sinin kuyu suyu kullandıkları belirlenmiştir. İlave olarak bölgede üreticilerin üretim sürecinde sulama faaliyetinde birden fazla sulama sistemini ayrı ayrı ya da birlikte kullandıkları belirlenmiştir. Nitekim üreticilerin; %83,70 damla, %45,20 yağmurlama, %22,10 salma sulama sistemlerini kullandıkları belirlenmiştir (Tablo 2). Bölgedeki üreticilerin üretim maliyetlerini azaltmak için ağırlıklı olarak işletmelerinde var olan kuyulardaki sudan sulamada yararlandıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca üreticilerin

kuyu suyunu kullanmada, suyu tasarruflu kullanma konusunda diğer sistemlere göre daha avantajlı sulama olanağı sağlayan damlama sulama sistemini kullanmaya özen gösterdikleri gözlenmiştir. Her ne kadar örtü altı üretim yapan üreticiler sulama sistemi konusunda yeterli bilinç düzeyine sahip oldukları gözlenmiş olsa da bir kısım üreticinin (%22,10) hala salma sulama sistemini kullanmaya devam ettikleri gözlenmiştir.

Tablo 2. Üreticilerin Örtüaltı Üreticilik Uygulamalarına İlişkin Veriler

Toprak Analizi Yaptırma Durumu	Sayı	Oran (%)
Hiç yaptırmadı	56	53,80
Bir defa yaptırdı	24	23,10
İki-üç defa yaptırdı	21	20,20
Düzenli yaptırıyor	3	2,90
Toplam	104	100,00
Çiftlik Gübresi Kullanma Durumu	Sayı	Oran (%)
Hayır	4	3,80
Evet	100	96,20
Toplam	104	100,00
Kimyasal Gübre Kullanma Sıklığı	Sayı	Oran (%)
Ayda bir defa	23	22,10
Ayda birkaç defa	29	27,90
Haftada bir defa	52	50,00
Toplam	104	100,00
Yaprak Gübresi Kullanma Sıklığı	Sayı	Oran (%)
Hiç kullanmaz	4	3,80
Ayda bir defa	21	20,20
Ayda birkaç defa	29	27,90
Haftada bir defa	50	48,10
Toplam	104	100,00
Kimyasal İlaç Kullanma Sıklığı	Sayı	Oran (%)
Ayda bir defa	87	83,70
Ayda birkaç defa	10	9,60
Haftada bir defa	7	6,70
Toplam	104	100,00
Sulama Suyu Kaynağı	Sayı	Oran (%)
Yüzey suyu	12	11,50
Kuyu suyu	92	88,50
Toplam	104	100,00
Salma Sulama Uygulama Durumu	Sayı	Oran (%)
Hayır	81	77,90
Evet	23	22,10
Toplam	104	100,00
Yağmurlama Sulama	Sayı	Oran (%)
Hayır	57	54,80
Evet	47	45,20
Toplam	104	100,00
Damla Sulama Sistemi	Sayı	Oran (%)
Hayır	17	16,30
Evet	87	83,70
Toplam	104	100,00

3.3. Üreticilerin Pazarlama ve Finansman Tercihleri

Üretimin kesintiye uğramaması için finansman ihtiyacının yeterli düzeyde ve zamanında karşılanması gerekir. Nitekim bu amaçla resmi ve özel kuruluşlar tarafından üreticilerin finansman ihtiyacını karşılamak için çeşitli hibe ve kredi (faizsiz ve düşük faizli) destekleri sağlanmaktadır (Anonim, 2021c). Üreticilerin üretim faaliyetleri için ekonomik kaynaklarının yetersiz olması, kısa süreli de olsa kredi desteğine ihtiyaç duymalarına neden olmaktadır. Dolayısıyla bölgedeki örtü altı üreticilerinin girdi kredisi kullanma durumlarını belirlemek amacıyla yapılan değerlendirme sonucunda; %60,60'ının girdi temini için girdi kredisi kullandıkları belirlenmiştir (Tablo 3). Bir başka deyişle üreticilerin çoğunluğu örtü altı üreticilik faaliyetinde finansman ihtiyaçlarını girdi kredileri kullanma yoluyla karşılamaktadırlar. Bu durum bölgedeki örtü altı üreticilerinin yeterli sermaye varlığına sahip olmadıklarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Örtü altı üretiminde üretim maliyetini belirleyen en önemli etmen, girdi maliyetleridir. Fide maliyeti örtü altı üreticilikte üretim maliyetlerine etki eden önemli bir girdi kalemidir. Üreticilerin fideyi nereden temin ettiklerini belirlemek amacıyla yapılan değerlendirme sonucu; %77,90'ının fideyi piyasadan satın alma yoluna gittikleri ve sadece %22,10'unun fideyi kendilerinin ürettikleri belirlenmiştir (Tablo 3). Bu durum üreticilerin örtü altı üretim faaliyetlerini sürdürebilmek için, fide temini konusunda büyük ölçüde piyasaya bağımlı olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla fide temini konusunda piyasaya bağımlı olmak üretim maliyetinin artmasına ve buna bağlı olarak da ürün fiyatlarının yükselmesine neden olmaktadır.

Türkiye'de örtü altı sebze yetiştiriciliğinde üretilen ürünler genel olarak toptancı halleri ve komisyoncular aracılığı ile piyasaya arz edilmektedir. Ürünlerin pazarlanmasında sorun yaşanmaması üreticilerin faaliyetlerini sürdürmeleri açısından önem arz etmektedir. Dolayısıyla bölgede üreticilerin pazarlama tercihlerini belirlemek amacıyla yapılan değerlendirme sonucunda; %46,20'sinin ürettiği oldukları ürünleri hale vermek suretiyle, %30,80'inin ürettikleri ürünleri kendileri semt pazarlarında ve %23,10'unun ürettikleri ürünleri kendileri pazarladıktan sonra ürün artması durumunda, artan ürünlerini hale vermek suretiyle pazarladıkları tespit edilmiştir (Tablo 3). Bölgedeki üreticilerin pazarlama tercihlerine benzer tercihler, diğer bölgelerdeki üreticiler tarafından da benimsenmektedir. Nitekim birçok araştırma sonucu üreticilerin seralarda yetiştirdikleri sebzeleri çoğunlukla toptancı halleri ya da tüccarlar aracılığıyla pazarladıkları rapor edilmiştir (Pezikoğlu ve Ergun, 1997; Çimen, 2001; Adıgüzel, 2005; Bayraktar, 2005; Eltez ve Eltez, 2005; Kadanalı ve ark., 2008; Daka ve ark., 2012). Bununla birlikte bu bölgede olduğu gibi diğer bazı bölgelerdeki üreticilerin ürünlerini kendilerinin pazarladıkları rapor edilmiştir. Nitekim sera işletmelerinin küçük olması durumunda, üreticilerin ürettiği oldukları ürünleri kendi köy ve kasabalarında perakende olarak pazarladıkları rapor edilmiştir (Çinkılıç ve ark., 2014). Bu durum son yıllarda genel olarak semt pazarlarının sayısının artmasına ve üreticilerin nihai tüketiciye direk erişimine katkı sağlamaktadır.

Tablo 3. Üreticilerin Pazarlama ve Finansman Tercihleri

Girdi Kredisi Kullanma Durumu	Sayı	Oran (%)
Evet	63	60,60
Hayır	41	39,40
Toplam	104	100,00
Üretici Fide Temini Tercihi	Sayı	Oran (%)
Kendisi üreten	23	22,10
Piyasadan alan	81	77,90
Toplam	104	100,00
Üretici Pazarlama Tercihi	Sayı	Oran (%)
Kendisi pazarlıyor	32	30,80
Hale götürüyor	48	46,20
Kendisi pazarlıyor + Hale götürüyor	24	23,10
Toplam	104	100,00

4. Sonuç

Sonuç olarak; üreticilerin sosyo- ekonomik profilleri, örtü altı yetiştiricilik uygulamaları ve pazarlama tercihleri dikkate alındığında; Çarşamba ilçesinde örtü altı üreticiliği bakımından önemli bir potansiyel vardır. Ancak üreticilerin toprak analizi yaptırmama ve salma sulama sistemini kullanma gibi uygulamaları terk etmeleri yönünde bilinç düzeylerinin artırılmasını sağlayacak eğitim ve yayım faaliyetlerinin düzenlenmesi hem girdi “maliyetlerinin düşmesine hem de su tüketiminin azaltılmasına katkı sağlayarak bölgede örtü altı üretiminin gelişmesine destek olabilir.

Son yıllarda girdi fiyatlarının aşırı yükselmesi ve önceki yıllarda bölge üreticilerinin pazarı konumunda olan iç bölgelerdeki illerin örtü altı yatırımlarını teşvik etmeleri sebebiyle pazarlama olanakları sınırlanmıştır. Bölgede alternatif pazar olanakları oluşturulmadığı için örtü altı üreticiliğindeki karlılık oranı azalmıştır. Bunun sonucu üreticilerin yetiştirdikleri örtü altı bitkilerden beklentileri azalmış ve alternatif örtü altı bitkilerini yetiştirmeye yönelik eğilim ağırlık kazanmıştır.

Bölgenin örtü altı üretim potansiyelinin etkin bir şekilde değerlendirilebilmesi için bilhassa *i*) tohum, ilaç ve mazot desteği gibi girdi desteklerinin artırılması, *ii*) organik üretime yönelik verilen desteklerin artırılması, *iii*) çiftçilerin alternatif ürün gruplarının yetiştiriciliği konusunda bilgilendirilmesi, *iv*) çiftçilerin ürünlerini işleme ve pazarlama konusunda örgütlenme becerilerini artırmaya yönelik yayım faaliyetlerinin yapılması, *v*) pazarlama olanaklarının çeşitlendirilmesi ve *vi*) depolama ve işleme olanaklarının geliştirilmesi konusunda gerekli desteklerin sağlanması gerekir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarları herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyan Özeti

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

Kaynakça

- Adıgüzel E. Mersin ili erdemli ilçesinde bazı sera ürünlerinde üretim maliyeti ve pazarlama yapısı. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, sayfa no: 61, Erzurum, Türkiye, 2005.
- Alaoğlu Ö., Poyraz N., Güncan A. Baştaş. KK. Bitki koruma. 1.Basım İstanbul: Atlas akademi yayınları; 2018.
- Anonim. Çarşamba ilçesinin tarımsal ürün potansiyeli açısından değerlendirilmesi. Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA); 2018.
- Anonim. Çarşamba'nın coğrafik konumu. 2020. <https://samsun.ktb.gov.tr/TR-59662/cografik-konum.html> (Erişim Tarihi: 01.01.2020).
- Anonim. Örtü altı tarım alanları. Türkiye İstatistik Kurumu. 2021a.
- Anonim. Aile istatistikleri. Türkiye İstatistik Kurumu. 2021b. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2020-37251> (Erişim Tarihi: 28.03.2022).
- Anonim. Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri 2021 faaliyet raporu. 2021c. Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri.
- Anonim. Çarşamba nüfusu. https://www.nufusu.com/ilce/carsamba_samsun-nufusu. 2022a. (Erişim Tarihi: 28.03.2022).
- Anonim. Annenin yaş grubu ve eğitim durumuna göre doğumlar. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2020-37229>. 2022b. (Erişim Tarihi: 01.04.2022).
- Bayraktar ÖV. Entegre mücadele programı uygulanan örtü altı domates yetiştiriciliğinde üretim ve pazarlama yapısının incelenmesi üzerine bir araştırma, Muğla ili örnek olayı. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, sayfa no: 151, İzmir, Türkiye, 2005.
- Bayraktar A., Boz İ. Attitudes and behaviours of farmers in using of pesticides in Çarşamba district of Samsun. Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology 2020; 8(2): 392-398.
- Boz I., Özcatılbas O. Determining information sources used by crop producers: A case study of Gaziantep province in Turkey. African Journal of Agricultural Research 2010; 5(10): 980-987.
- Çanakçı M., Akıncı İ. Antalya ili sera sebze yetiştiriciliğinde uygulanan tarımsal işlemler ve insan işgücü kullanımı. Tarım Makinaları Bilimi Dergisi 2009; 5 (2): 193-202.
- Çimen Z. Antalya ili Kumluca ilçesindeki sera üreticilerinin pazarlama sorunları. Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 2001; 1: 1-14.
- Çinkılıç H., Çinkılıç L., Varış S., Kubaş A. Trakya bölgesinde sera sebzeciliği ve sorunları. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi 2014; 11(2): 1-10.
- Daka K., Gül A., Engindeniz S. Muğla ilinde seralarda dışsatıma yönelik domates üretimi ve pazarlaması. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 2012; 49(2): 175-185.
- Eltz S., Eltez RZ. Bergama ve dikili ilçeleri sera potansiyeli ve seracılık faaliyetleri üzerine bir araştırma. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 2005; 42(2): 203-214.

- Gök M, Onaç I, Karip B, Sağlamtimur T, Coşkan A, Tansı V, Kızılsimşek M. Hasat artıkları, tütün atığı ve hayvan gübresi uygulamalarının toprakta azot mineralizasyonu, immobilizasyonu ve toprağın bazı biyolojik özelliklerine etkisi: Senol S (ed), M. Şefik Yeşilsoy International Symposium on Arid Region Soil. "YISARS", 21-24 Eylül 1998, İzmir, 551-557, 1998.
- Kacar B, Katkat. V. Bitki besleme. 6. Baskı İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık; 2011.
- Kadanalı E., Saklıca A., Dağdemir V. Erzurum ili Uzundere ilçesinde serada hıyar ve domates üretim maliyeti ve pazarlama yapısı. 8. Türkiye Tarım Ekonomisi Kongresi, 25-27 Haziran 2008, sayfa no: 474-486, Bursa.
- Kurt, O. Tarla bitkileri yetiştirme tekniği. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ders Kitabı No:44; 2010.
- Kurt YA., Samsun ili Çarşamba ilçesi örtüaltı sebze yetiştiricilerinin kullandıkları bilgi kaynaklarının belirlenmesi ve tarımsal yayım açısından değerlendirilmesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Kurt YA., Boz İ. Örtü altı sebze yetiştiriciliğinde kullanılan bilgi kaynakları: Samsun ili Çarşamba ilçesi örneği. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi 2021; 24(4): 895-903.
- Oğuz C., Arısoy H. Konya bölgesinde örtüaltı sebze yetiştiriciliğinin geliştirilebilir olanakları. Türkiye V. Tarım Ekonomisi Kongresi, 18-20 Eylül 2002, sayfa no: 63-69, Erzurum.
- Özkan B., Hatırlı SA., Öztürk E., Aktaş AR. Antalya ilinde serada domates üretiminin kâr etkinliği analizi. Tarım Bilimleri Dergisi 2011; 17(1): 34-42.
- Öztürk G., Engindeniz S. Muğla ilinde örtüaltı domates üretiminin ekonomik analizi üzerine bir araştırma, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 2019; 56(3): 345-358.
- Pezikoğlu F., Ergun ME. Güney Marmara bölgesinde örtü altı sebze yetiştiriciliğinin üretim ve pazarlama durumu. Bahçe Ürünlerinde Muhafaza ve Pazarlama Sempozyumu, 21-24 Ekim 1997, sayfa no: 235-242, Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü, Yalova.
- Rad S., Yarış G. Silifke ilçesinde serada domates yetiştiren işletmelerin ekonomik performansları ve birim ürün maliyetleri. Tarım Bilimleri Dergisi 2005; 11(1): 26-33.
- Sevgican A., Tüzel Y., Gül A., Eltez RZ. Türkiye’de örtü altı yetiştiriciliği. Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi, 2000, Cilt: 2, sayfa no: 679-707, Ankara.
- Tüzel Y., Gül A., Daşgan HY., Öztekin GB., Engindeniz S., Boyacı HF. Örtü altı yetiştiriciliğinde değişimler ve yeni arayışlar. Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı-1, 2015, sayfa no: 685-709, Ankara.
- Yalçın M., Boz İ. Kumluca ilçesinde seralarda üreticilerin kullandıkları bilgi kaynakları 2007; Bahçe, 36(1): 1-10.
- Yamane T. Örneklemeye yöntemleri (Çeviri): Esin A, Aydın C, Bakır MA, Gürbüzler E. Ankara: Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi İstatistik Bölümü; 2001.